

Кафедра струнно-смичкових інструментів

Спеціальний інструмент арфа (фах)

Освітній ступінь	бакалавр	<table border="1"><tr><td>Курс</td><td>1-4</td></tr><tr><td>Семестр</td><td>1-8</td></tr></table>	Курс	1-4	Семестр	1-8								
Курс	1-4													
Семестр	1-8													
Спеціальність	025 Музичне мистецтво													
Освітньо-професійна програма	«Оркестрові струнні інструменти: «Арфа», «Контрабас»													
Статус	<u>обов'язкова</u>	<table border="1"><tr><td>ECTS</td><td>21,5</td><td></td></tr><tr><td>Годин</td><td>645</td><td>9</td></tr><tr><td>Індивідуальні заняття</td><td>314</td><td>2</td></tr><tr><td>Самостійна робота</td><td>331</td><td>5</td></tr></table>	ECTS	21,5		Годин	645	9	Індивідуальні заняття	314	2	Самостійна робота	331	5
ECTS	21,5													
Годин	645	9												
Індивідуальні заняття	314	2												
Самостійна робота	331	5												
Форма контролю	<u>екзамен/</u> <u>атестаційний іспит</u>													

Інформація про викладача

ПІБ	Кметь Н.І. в.о. професора кафедри струнно-смичкових інструментів
Профіль викладача	
e-mail	strunni.nmau1@gmail.com

Анотація навчальної дисципліни

Навчальний курс «Спеціальний інструмент» (арфа) є складовою частиною фахової підготовки студентів-виконавців, які по закінченню освітнього ступеня «Бакалавр» отримують кваліфікацію концертних виконавців: солістів, артистів оркестру, артистів камерного ансамблю. Відповідно, дисципліна передбачає засвоєння специфічних знань і умінь в об'ємі, який також необхідний для подальшої педагогічної діяльності молодих фахівців викладачів дитячих закладів мистецтв.

Мета – формування кваліфікованих і всебічно розвинутих виконавців-арфістів, які володіють художньою музично-виконавською майстерністю, відповідними знаннями та навичками, необхідними для здійснення самостійної професійної діяльності в галузі сольного та ансамблевого виконавства, у складі симфонічного, а також арфової педагогіки.

Завдання – засвоєння комплексу професійних практичних і теоретичних знань, умінь, навичок, основних принципів віолончельного виконавства, які набуваються в процесі підготовки в класі під керівництвом викладача для майбутньої виконавської та педагогічної діяльності.

У РЕЗУЛЬТАТІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ СТУДЕНТ ПОВИНЕН ОТРИМАТИ ТАКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ:

- **знати:**

- основні принципи школи гри на арфі ;

- технічні прийоми гри та їх модифікації;
 - специфічні прийоми аутентичного виконання старовинної музики;
 - принципи виконання поліфонії на арфі;
 - засоби художньої виразності, стилістичні особливості та їх застосування при виконанні творів різних жанрів та епох;
 - виконавський та інструктивний репертуар, а також спеціальну літературу;
 - принципи редагування та аналізу наявних редакцій з метою їх інноваційного практичного застосування;
 - творчі винаходи видатних українських та зарубіжних виконавців.
- ***ВМІТ И:***
- професійно налаштовувати стрій арфи;
 - відтворювати зміст музичного твору у повній відповідності до форми, стилю, жанру;
 - формувати та застосовувати комплекси засобів художньої виразності, які дозволяють яскраво та змістовно розкривати художню концепцію музичних творів;
 - володіти прийомами гри на арфі: штрихами зв'язної та роздільної артикуляції;
 - уважно стежити за використанням педалізації;
 - використовувати різноманітні глісандо відповідно до музичного тексту;
 - застосовувати прийоми аутентичного виконання старовинної музики;
 - виконувати поліфонічні твори на інструменті;
 - створювати власні редакції музичних творів;
 - вільно читати з аркуша, володіти ефективними методами швидкого і якісного вивчення музичних текстів;
 - аналізувати та рецензувати концертні виступи, а також власне виконання.
- ***МАТ И НАВИЧКИ:***
- основних принципів школи гри на арфі;
 - самостійного розбору музичного матеріалу;
 - кваліфікованого розуміння різноманітних музично-теоретичних питань, з якими пов'язане арфове виконавство;
 - грамотно застосовувати штрихові та артикуляційні засоби звукоутворення у арфовій літературі;
 - використовувати в професійній виконавській діяльності широкий арфовий репертуар;
 - використовувати набуті технічні та виражальні засоби у виконавській практиці.

Перелік тем

Модуль 1: Система роботи над інструктивним навчальним матеріалом

Змістовий модуль 1 *Робота над гаммами, арпеджіо та подвійними нотами*

Тема 1. Вивчення гамм як невід'ємна складова технічного розвитку музиканта-виконавця. Загальні професійні вимоги до виконання гамм, арпеджіо, подвійних нот.

Тема 2. Вивчення гамм різними видами аплікатури. Способи атаки, темброве забарвлення. Методи подолання брудних призвуків. Вироблення ретельного слухового контролю звуку.

Тема 3. Вивчення гамм різними штрихами.

Тема 4. Особливості виконання арпеджіо та подвійних нот.

Тема 5. Розвиток віртуозності та методи виконання гамм. Приклади використання гамоподібних пасажів у віртуозних художніх творах арфового репертуару.

Змістовий модуль 2 *Робота над етюдними творами*

Тема 1. Ознайомлення з етюдними творами на різні види техніки. Аналіз змісту технічних завдань, свідомий вибір творів для опрацювання з метою подолання наявних недоліків. Планування роботи, послідовність виконання завдань. Усвідомлення кінцевої мети. Визначення строків закінчення роботи.

Тема 2. Варіювання штрихів, використання допоміжних вправ з метою найбільш раціонального використання часу занять.

Тема 3. Художнє оформлення етюду, як віртуозного концертного твору, творчий підхід до виконання технічних завдань.

Тема 4. Поглиблена робота над обраними творами за еталонами віртуозної гри. Відпрацювання координації рухів лівої та правої рук, слухових уявлень та звукового відтворення, акордова техніка та подвійні ноти у швидкому темпі.

Змістовий модуль 3 *Вивчення етюдів підвищеної складності*

Тема 1. Перевірка самостійного розбору декількох етюдів підвищеної складності. Детальний аналіз технічних завдань та інструментальних проблем, які потребують особливої уваги.

Тема 2. Вибір творів для ретельного опрацювання. Узгодження методів роботи, добір вправ для опрацювання особливо складних елементів.

Тема 3. Еталони віртуозної гри. Органічне поєднання художньої та технічної складових у виконанні етюдів підвищеної складності. Вимоги до якості звуку у швидких темпах.

Модуль 2: Робота над творами композиторів докласичної доби

Змістовий модуль 4 Твори малої форми ст аровинних композит орів: п'єси різного жанрового походження

Тема 1. Естетичні виконання кантילени у старовинних творах.

Тема 2. Естетичні еталони віртуозної гри у творах композиторів докласичного періоду.

Тема 3. Визначення комплексу елементів художньої виразності, стилістичні особливості виконання.

Тема 4. Виразальні можливості арфового звуку (особливості звуковидобування на інструменті, відтворення динамічних відтінків).

Тема 5. Робота над фразуванням, як емоційної складової.

Змістовий модуль 5 Твори крупної форми ст аровинних композит орів: циклічні твори, сонати та концерти

Тема 1. Ознайомлення з існуючим педагогічно-концертним репертуаром старовинної музики.

Тема 2. Аналіз художніх та технічних завдань, обґрунтування вибору твору для ретельного опрацювання, якісний розбір авторського тексту.

Тема 3. Робота над аплікатурою. Принципи вибору аплікатурних варіантів для виконання кантиленних та віртуозних частин.

Тема 4. Визначення епізодів підвищеної складності та ретельне опрацювання кожного за допомогою відповідних вправ та етюдів.

Тема 5. Сильові особливості виконання кантиленних частин, окреслення кола засобів художньої виразності відповідно до стилю.

Тема 6. Розуміння форми: поєднання окремих частин сонати у цілісний цикл, узгодження співвідношення темпів, зміни характеру.

Тема 7. Базові знання в ансамблевій грі. Робота з концертмейстером.

Модуль 3: Робота над поліфонічними творами арфового репертуару

Змістовий модуль 6 Специфіка виконання поліфонії на арфі

Тема 1. Поліфонія: загальні поняття, види (підголоскова, імітаційна, контрастно-тематична) та специфіка відтворення поліфонічних закономірностей у виконанні на арфі.

Тема 2. Окреслення кола засобів художньої виразності у відповідності до стилю і жанру поліфонічних творів.

Змістовий модуль 7 Робота над виконанням ст аровинних сюїт

Тема 1. Жанр сюїти: роль прелюдії, історичне походження та характеристика танців.

Тема 2. Естетика виконання сюїт.

Тема 3. Ознайомлення з наявними редакціями та їх порівняльний аналіз.

Тема 4. Робота над складовими композиції: тип поліфонії, мотивна побудова, виявлення кульмінацій.

Тема 5. Індивідуальне відтворення голосоведення в поліфонії, вибір аплікатури.

Тема 6. Робота над жанровими ознаками: визначення темпу, метро-ритмічна побудова, складові форми.

Модуль 4: Жанр мініатюри

Змістовий модуль 8 Робота над п'єсами рухливого та віртуозного характеру

Тема 1. Аналіз нотного матеріалу. Визначення жанру, форми, характеру. Окреслення кола засобів художньої виразності: динаміка, фразування тощо.

Тема 2. Визначення епізодів найбільшої складності. Робота над окремими елементами техніки. Звернення до інструктивного матеріалу та поєднання набутих навичок.

Тема 3. Методи засвоєння технічного матеріалу: доведення гри до автоматичних м'язових рухів, розвиток техніки пальців.

Тема 4. Робота над віртуозними п'єсами композиторів-арфістів XIX -XX ст. Взаємозв'язок розвитку виконавського мистецтва майстрів-арфістів з їхньою власною композиторською творчістю. Знання арфового віртуозного репертуару. Свідомий вибір п'єси для ретельного опрацювання. Розбір твору: визначення стилю, форми, характеру, засобів виразності.

Тема 5. Робота над звуковидобуванням у віртуозних творах.

Тема 6. Робота над координацією рухів у виконанні складних групувань та технічних прийомів.

Змістовий модуль 9 *Виконання кант иленної п'єси*

Тема 1. Знання творів, які мають високе художнє значення у арфовому репертуарі та сприяють подальшому розвитку навичок гри на інструменті. Свідомий вибір п'єс для ретельного опрацювання. Розбір твору: визначення стилю, форми, характеру, засобів виразності.

Тема 2. Робота над фактурою, гармонійний аналіз твору.

Тема 3. Робота над тембровою палітрою. Застосування різних прийомів гри на арфі. Підвищений слуховий контроль за звуком.

Тема 4. Особливості виконання кантилени на арфі.

Тема 5. Вміння виконувати мініатюру на високому художньому рівні, реалізація задуму композитора.

Модуль 5: Жанри середньої та крупної форми

Змістовий модуль 10 *Робота над циклічними творами середньої та крупної форми*

Тема 1. Ознайомлення з репертуаром циклічних жанрів середньої та крупної форми (цикли п'єс, рапсодія, концертне рондо, концертна розгорнута п'єса, сюїта, варіації тощо). Свідомий вибір твору для опрацювання, визначення кінцевої мети вивчення твору.

Тема 2. Специфіка вивчення творів циклічної форми. Робота над засобами художньої виразності, які віддзеркалюють стильові ознаки твору.

Тема 3. Втілення прийомів формотворення у різних жанрах циклічної форми.

Тема 4. План роботи над твором: аналіз структури, визначення сольних або ансамблевих завдань, тематичного матеріалу, визначення художніх та технічних завдань.

Тема 5. Програмність, стилізація в циклічних творах українських композиторів.

Тема 6. Аналіз нотного тексту, визначення найбільш складних епізодів. Системна робота над технічними частинами концерту.

Тема 7. Заключний етап – робота над художньою формою. Об'єднання вивченого матеріалу.

Змістовий модуль 11 *Робота над жанром сонат и*

Тема 1. Ознайомлення з педагогічним та концертним репертуаром сонат для арфи. Вибір програми для поточного контрольного заходу за принципом рівня складності сонати (нескладні, більш важкі, віртуозні). Також доцільно вивчення декількох сонат з репертуару камерного ансамблю.

Тема 2. План роботи над твором: визначення художніх та технічних завдань.

Тема 3. Характерні ознаки романтизму у творах великої форми українських композиторів.

Тема 4. Аналіз нотного тексту, визначення найбільш складних епізодів. Системна робота над технічними частинами сонати.

Тема 5. Заключний етап – робота над художньою формою. Об'єднання вивченого матеріалу.

Змістовий модуль 12 *Робота над учбово-педагогічним репертуаром крупної форми: жанр концерт у*

Тема 1. Ознайомлення з навчально-художнім репертуаром. Вибір твору для опрацювання, визначення кінцевої мети вивчення твору.

Тема 2. Формування навичок роботи над великою формою. Аналіз структури, форми, тематичного матеріалу, визначення художніх та технічних завдань.

Тема 3. Аналіз нотного тексту, визначення найбільш складних епізодів. Системна робота над технічними частинами концерту.

Тема 4. Заключний етап – робота над художньою формою.

Змістовий модуль 13 *Робота над крупними формами епохи класицизму*

Тема 1. Виконавський план роботи над твором великої форми: аналіз структури, визначення частин і форми в цілому, виявлення кульмінаційних епізодів як логічне завершення розгортання матеріалу.

Тема 2. Стильові ознаки та еталони естетичних категорій епохи класицизму. Визначення засобів художньої виразності у відповідності до стилю.

Тема 3. Поєднання базових принципів гри, навичок, технічних завдань з художніми образами.

Тема 4. Технічні труднощі та віртуозні фрагменти у класичному концерті.

Тема 5. Робота з клавиром та партитурою. Усвідомлення ролі супроводу у формуванні музичного матеріалу.

Тема 6. Робота з концертмейстером. Остаточне відпрацювання твору в ансамблі, узгодження темпів, артикуляції, фразування, принципів мелізматика.

Змістовий модуль 14 *Різноманітність концерт и XIX-XXI ст оліт в*

Тема 1. Характерні ознаки концерту романтичної доби. Знання репертуару. Вибір твору для опрацювання.

Тема 2. Усвідомлення типових ознак стилю епохи, національних композиторських шкіл та індивідуальних складових музичного твору.

Тема 3. Знання арфового концертного репертуару українських композиторів.

Тема 4. Вдосконалення навиків професійного розбору та методів роботи над музичними творами.

Тема 5. Поєднання базових принципів гри, навичок, технічних завдань з художніми образами.

Тема 6. Подальша робота над розвитком віртуозності, максимально можливим володінням інструментом в складному різностильовому і різножанровому (концерт, концертно) репертуарі.

Форми та технології навчання

Дисципліна «Спеціальний інструмент (арфа)» для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» оркестрового факультету Академії складається з індивідуальних занять та великої частки годин для самостійної роботи та підготовки, а також включає контрольні заходи (технічний залік, самостійний технічний залік, академічний концерт, екзамен, атестаційний іспит) та обов'язкові концертні (публічні) виступи для набуття виконавського сценічного досвіду.

Навчальні ресурси

Нотний матеріал відповідного арфового репертуару, музикознавча та методична література за фахом представлені у вільному доступі в бібліотеці та читальній залі Академії, інтернет-ресурси. Репетиційні приміщення в навчальних аудиторіях, концертних залах Академії надається для проведення занять, репетицій та концертних виступів відповідно розкладу. За умови дистанційного навчання під час карантину або форс мажорних обставин, всі необхідні для вивчення навчальної дисципліни основні та додаткові матеріали студенти можуть знаходити на сайті бібліотеки Академії <http://lib.knmau.com.ua>. Програми контрольних заходів у формі концертного виступу студентів через посилання на YOUTUBE надсилаються на офіційну електронну адресу кафедри strunni.nmaul@gmail.com.

Кожний змістовний модуль може бути використаний викладачем на будь якому етапі роботи зі студентом протягом I-VIII семестрів. Індивідуальні перспективні та поточні плани роботи складаються викладачем у відповідності до програмних вимог з урахуванням професійних можливостей та рівня підготовки кожного студента.

Зведена таблиця програмних вимог
технічних заліків, академічних концертів та іспитів зі спеціального інструменту «Арфа»

Освітній ступінь БАКАЛАВР					
№	Контр.захід	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс
1 семестр	Технічний Залік	Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.	<u>Самостійний Т/Залік</u> Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.	<u>Самостійний Т/Залік</u> Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.	<u>Самостійний Т/Залік</u> Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.
	Академ	-----	Дві-три різнохарактерні П'єси/Соната/Варіації / Циклічні твори	Дві-три різнохарактерні П'єси/Соната/Варіації / Циклічні твори	Дві-три різнохарактерні П'єси/Соната/Варіації / Циклічні твори
	Екзамен	Старовинна соната	1. Соната / Концерт (перша, або друга та третя частини) 2. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини).	1. Соната / Концерт (перша, або друга та третя частини) 2. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини).	1. Класичний концерт (перша, або друга та третя частини) 2. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини).

2 семестр	Т/Залік	Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.	Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.	Гама у різних аплікатурних та штрихових варіантах. Різні види арпеджіо. Подвійні ноти (терції, сексти, октави). Два етюди/каприси на різні види техніки.	-----
	Академ	Дві-три різнохарактерні П'єси/Соната/Варіації / Циклічні твори	Дві-три різнохарактерні П'єси/Соната/Варіації / Циклічні твори	Дві-три різнохарактерні П'єси/Соната/Варіації / Циклічні твори	Дві п'єси (віртуозна та кантиленна)
	Екзамен	1. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини). 2. Концерт (перша, або друга та третя частини).	1. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини). 2. Концерт (перша, або друга та третя частини).	1. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини). 2. Концерт (перша, або друга та третя частини).	-----
	Атестаційний іспит				1. Концерт XIX-XXI ст. (перша, або друга та третя частини) ----- 2. Поліфонія для віолончелі соло (дві різнохарактерні частини). ----- 3. Дві п'єси (віртуозна та кантиленна) Одна з них українського композитора!

Методи контролю

1. Попередній контроль.

На перших етапах опрацювання програми ЗМ, викладач виявляє рівень знань, умінь і навичок студентів для вивчення обраного твору - співвідношення складності твору з професійними можливостями студентів.

2. Поточний контроль.

Викладач здійснює постійний контроль під час практичних занять з метою перевірки засвоєння попереднього матеріалу, виявлення проблем та усунення недоліків.

3. Технічний залік та академічний концерт.

Студенти виконують програмні вимоги даних контрольних заходів перед кафедрою та отримують зауваження та рекомендації для подальшої роботи.

4. Міжсеместровий та підсумковий контроль.

Екзамени/атестаційний іспит у період зимової та літньої сесій оцінює кафедральна комісія/атестаційна комісія, враховуючи професійний та творчий розвиток студентів дисципліни «Спеціальний інструмент» освітнього ступеню «Бакалавр».

Система оцінювання

Семестри 1-8

№ з/п	Контрольний захід оцінювання	Всього %
1.	Технічний залік/самостійний технічний залік	20

2.	Академічний концерт	20
3.	Екзамен	20
4.	Участь у концерті класу, кафедри тощо.	15
5.	Участь у конкурсі, фестивалі тощо	15
6.	Атестаційний іспит	10
	Всього	100

Критерії оцінювання знань студентів:

Оцінка «відмінно»:

- Яскрава гра студента із якісною реалізацією всіх технологічних компонентів виконавської майстерності: досконала інтонація, культура штрихів, виразна динаміка, блискуча техніка, відчуття форми та стилю творів, сценічний артистизм тощо.

Оцінка «добре»:

- Переконаливий виступ студента, але з наявністю деяких недоліків: текстові неточності, недосконала інтонація, недостатня динамічна виразність.
- У виконанні наявні виконавські недоліки, хоча програма відповідає за складністю підготовці студента: непереконливе відтворення стилевих особливостей твору, неохайна інтонація, погана динамічна виразність, не відтворена форма твору, пасивний емоційний стан тощо.

Оцінка «задовільно»:

- Наявність суттєвих погрешностей у грі виконавця: погано вивчений текст твору, помилки у техніці, погана інтонація, відсутня динаміка, погане відчуття ансамблю, аморфність у формі тощо.
- Погане виконання та повна відсутність власного відношення до якості гри та виконуваних творів: дуже погано вивчений текст, недостатня змістовність володіння засобами музичної виразності, порушення формотворення, метроритмічної структури.

Оцінка «незадовільно»:

- Програма виконана не в повному обсязі. Обмеженість музичних та технічних здібностей.
- Студент не засвоїв матеріал програми внаслідок порушення навчальної дисципліни та неприпустимого ставлення до предмета.

Інклюзивне навчання

Навчальна дисципліна може викладатися студентам з особливими освітніми потребами.

Неформальна освіта

Передбачається участь студентів у міжнародних та всеукраїнських конкурсах, фестивалях, концертних програмах, благодійних музичних акціях, участь у майстер класах та стажування у літніх музичних школах/академіях; пасивна та активна участь у міжнародних, всеукраїнських та кафедральних конференціях, круглих столах; відвідування культурно-мистецьких заходів, театрів, мистецьких експозицій, виставок тощо.

Рекомендована література

1. Александрова Н. Г. Основные типы музыкального интонирования в украинской камерно-инструментальной музыке 80-х годов.: Автореф. дис. канд. искусствоведения: 17.00.02. / Киев. гос. консерватория им. П. И. Чайковского. Киев, 1987. 15 с.
2. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. Москва: Музыка, 1971. 376 с.
3. Гарбузов Н. А. Зонная природа темпа и ритма. Москва: Музыка, 1950. 72 с.
4. Гумен О. Арфа в Україні. Історія та особливості. Збірник наукових праць ДАККИМ, Київський національний університет ім. Т Шевченка. К.: 2011. – С. 312-318 – т(Вип. XXVI)
5. Гумен О. Виконавська арфове школа – традиції і сучасність.- К.: ІМФЄ ім. М. Рильського, 2011. – Вип. 6. – С. 318-325
6. Гумен О. Геннадій Ляшенко. Концерт для арфи і камерного оркестру. Музична україністика: сучасний вимір: Вип. 4: Міжвідомчий збірник наукових статей. – К.: ІМФЄ ім. М.Т.Рильського. 2009. – С. 120-125

7. Гинзбург Л. С. О работе над музыкальным произведением. Москва: Музыка, 1968. 112 с.
8. Доброхотов Б. В. Альтисты и арфисты // Советская музыка. 1964. No 4. — С. 108–109.
9. Доброхотов Б. В., Доброхотова В. Б. Сонаты, вариации и фантазии для арфы: вып. 1 / вступ. ст. — М.: Музыка, 1964. С. 3–9.
10. Дулова В. Г. Искусство игры на арфе. — М.: Советский композитор, 1975. — 230 с.
11. Парфенов Н. Г. Школа игры на арфе / под. ред. М. П. Мчедлова. — М.: Государственное музыкальное издательство, 1960. — 296 с.
12. Покровская Н. Н. История исполнительства на арфе: дисс... докт. искусствоведения. — Новосибирск, 2001. — 453 с.
13. Покровская Н. Н. Об арфе и арфистах. Новосибирск, 2003.
14. Покровская Н. Н. Обучение игре гамм на арфе (французская и русская школы) // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусства. Вып. 2. — Челябинск, 2014. — С. 99–101.
15. Поломаренко И. А. Арфа в прошлом и настоящем. — М.–Л.: Государственное музыкальное издательство, 1939. — 312 с.
16. Полтарева В. П. Арфа. — Киев: Музична Україна, 1980. — 60 с.
17. Эрдели К. А. Арфа в моей жизни. Мемуары / под общ. ред. Эрдели К. А. Заметки об арфе // Советская музыка. 1959. No 5. — С.128–129.
18. Москвитина Э. А. Арфа — моя жизнь. М.: «Москва», 2013. — 115 с.

Интернет-ресурсы:

1. IMSLP - Petrucci Music Library (нотная википедия) http://imslp.org/wiki/IMSLP:View_Genres
2. Sheet Music Plus www.sheetmusicplus.com
3. ScorSer <http://ru.scorser.com/Catalog/0.html>
4. Music Student <http://musstudent.ru>
5. Нотный архив <http://www.muzlibrary.ru/>
6. Новая музыкальная библиотека <http://www.muzlibrary.ru/>
7. Публичная нотная электронная библиотека <http://www.ecosvit.org/bibl>
8. Нотный архив Бориса Тараканова <http://notes.tarakanov.net/>
9. OrpheusLib - Библиотека Нот и Музыкальной Литературы <http://lib-notes.orpheusmusic.ru>
10. Kreuzsch- Sheet Music <http://kreusch-sheet-music.net>
11. Classical- scores.com <http://www.classical-scores.com/free/index.php>
12. Music-scores.com - classical sheet music <http://www.music-scores.com/>
13. Music for the Nation: American Sheet Music <http://memory.loc.gov/ammem/musshmhtml/musshmhome.html>
14. The Juilliard Manuscript Collection <http://www.juilliardmanuscriptcollection.org/>
15. Научная музыкальная библиотека им. С. И. Танеева <http://www.mosconsv.ru/ru/groups.aspx?id=120422>
16. Санкт-Петербургская государственная консерватория им. Н.А. Римского-Корсакова <http://biblio.conservatory.ru>
17. Видавництво «Гроно», яке пропонує нотну літературу, книги та навчально-методичні посібники для дитячих шкіл мистецтв, музичних шкіл, вищих навчальних закладів культури та мистецтв I-IV рівнів акредитації. <http://composersukraine.org/index.php?id=2351>